

LBRIS

We know
books

LUMEA CARE NU MAI VREA SĂ ALEAGĂ

Cu o prefață de Dan Dungaciu

Coordonatori:

Ioana Constantin-Bercean

Maria-Cătălina Caimeanu

Matei Blănaru

Radu Cupcea

t...

TRITONIC

Tritonic Books

București – 2025

Lumea care nu mai vrea să aleagă
Asia Centrală și Caucaz – Realpolitik, societate și securitate

Coordonatori:

Ioana Constantin-Bercean, Maria-Cătălina Caimeanu, Matei Blănaru, Radu Cupcea

Copyright © Autorii

Copyright © TRITONIC 2025 pentru ediția prezentă

Toate drepturile rezervate, inclusiv dreptul de a reproduce fragmente din carte.

TRITONIC

Str. Coacâzelor nr. 5, București

e-mail: editura@triton.ro

www.triton.ro

Tritonic București apare la poziția 18 în lista cu Edituri de prestigiu recunoscut în domeniul științelor sociale (lista A2) (CNATDCU):
http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2011/11/A2_Panel41.xls

Colecția Studii de securitate.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Lumea care nu mai vrea să aleagă Asia Centrală și Caucaz : realpolitik, societate și securitate / coord.: Ioana Constantin-Bercean, Maria-Cătălina

Caimeanu, Matei Blănaru, Radu Cupcea, - București : Tritonic Books,

2025

Conține bibliografie

ISBN 978-606-749-810-3

I. Constantin-Bercean, Ioana (coord.)

II. Caimeanu, Maria-Cătălina (coord.)

III. Blănaru, Matei (coord.)

IV. Cupcea, Radu (coord.)

32

355

Coperta: Alexandra Bardan

DTP: Ioan Dorel Radu

Editor: Rebeca Cojocar

Comanda nr. SDS01/2025

Bun de tipar: Februarie 2025

Tipărit în România

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

CUPRINS

Dan DUNGACIU

Lumea care nu mai vrea să aleagă 9

Partea I. Viziuni strategice și realități geopolitice

Cristina VOHN

Politici și strategii europene pentru Asia Centrală 21

Dorin POPESCU

Cine mai trece Rubiconul? Conflicte suprapuse la estul
Europei, arhitecți și arhitecturi 45

Radu CUPCEA

Influența Federației Ruse în Asia Centrală în contextul
războiului din Ucraina 61

Radu SAVA

Relațiile China – Asia Centrală într-o ordine
post-westfaliană? Scenarii și ipoteze 91

Ștefan POPESCU

Impérialisme du pauvre. Strategiile Franței de prezență în
Caucazul de Sud și Asia Centrală 109

Cristina MELNIC

Oportunitate economică sau vulnerabilitate strategică:
modul în care țările din Asia Centrală contribuie la
eludarea sancțiunilor împotriva Rusiei 137

Partea a II-a. Narațiuni și evoluții locale

Enache TUȘA, Ilie-Iulian MITRAN

Națiunile indigene, între renaștere și rusificare. Analiză comparativă între arealele etnografice Urali-Caucaz 157

Ioana CONSTANTIN-BERCEAN

Secularismul și construcția de stat a religiei în Uzbekistan 195

Matei BLĂNARU

Kârgâzstan – apă, geopolitică și democrație. Inextricabil între China, Rusia, Iran și Turcia 213

Mikheil UKLEBA, Mamuka TSIKHELASHVILI

Dezvoltarea pe viitor a Georgiei pe fondul schimbărilor geopolitice și geoeconomice din zona Mării Negre 243

Mihnea Alexandru CIOCAN

Turkmenistan – un paradox între opresiune, izolaționism și „neutralitate participativă” 263

Marius-Mircea MITRACHE

Geneva din Asia Centrală: Kazahstan, un mediator diplomatic al Noului Mare Joc 291

Partea a III-a. Conflicte și tensiuni vechi, realități noi

Cătălin-Gabriel DONE

Caucazul de Sud – între integrarea europeană și imperialismul rus 319

Sandu Valentin MATEIU

Război și pace în Caucaz 337

Alexandru DONI

Conflictul din Nagorno-Karabah – perspective și efecte asupra Caucazului de Sud 351

Partea a IV-a. Noile amenințări:
crimă organizată, radicalizare, terorism**Cristian BARNA**

Resurgența jihadismului în Caucazul de Nord 371

Maria-Cătălina CAIMEANU

Problematica teroristă în Tadjikistan și provocările apărute la granița cu Afganistanul 379

Roxana PENA

Traficul de droguri și crima organizată în Tadjikistan. Provocările de securitate și eforturile de combatere a unui sistem corupt 393

Mihai DAN

Din Orientul Mijlociu până în inima Asiei: ISIS-K și extinderea radicalizării în Tadjikistan 407

Despre autori 425

LUMEA CARE NU MAI VREA SĂ ALEAGĂ

DAN DUNGACIU

Fenomenul cel mai important care va marca geografia alianțelor strategice în secolul XXI va fi cel al *lumilor care nu vor să mai aleagă*. Vorbim aici despre acele state/spații/regiuni care nu mai doresc să se *alinieze*. Nu mai preferă relații bilaterale clare, precise, exclusiviste. Nu mai vor un singur vector, ci mai multe; și, dacă se poate, concomitent. Politica aceasta a fost denumită *multivectorială*. Într-o formă mai neoașă, a fost explicitată de liderul Arabiei Saudite care, într-o replică dată părții americane care își exprima mirarea că relația bilaterală dintre Washington și Riad se diluează prin deschiderea unei colaborări, aparent, la fel de cordiale, cu China, ar fi răspuns că rămâne valabilă că relația dintre America și Arabia Saudită este ca o „căsătorie”. Doar că nu mai este vorba despre o „căsătorie creștină”, ci despre o „căsătorie musulmană”, în care soțul are mai multe neveste...

În esență, despre asta este vorba. Pe de-o parte, despre un nou „Război Rece” între SUA și China, cele două superputeri din sistem, cu Rusia mai mică dar în rolul care-i convine, se pare, cel mai mult, adică de putere medie (magazia este plină, totuși, de arme nucleare!) și care va juca la două capete. Pe de alta, despre o serie de regiuni, geografii strategice, puteri medii etc. care văd că ordinea mondială se redefinește și, cel puțin pe termen scurt, nu vor să mai aleagă explicit tabăra. Acestea încearcă să își păstreze libertatea de a alege, să joace pe mai multe terenuri în același timp, să-și selecteze avanta-

jele și să evite dezavantajele pentru fiecare relație strategică sau economică în parte.

Prestigiosul *Financial Times* observa, acum trei ani, că „Middle Powers are reshaping geopolitics” (18 noiembrie 2022), iar mulți dintre colaboratorii acestui volum au contribuit în 2023 la unul în care un exponent al acestei tendințe a fost analizat pe larg. Era vorba despre Turcia, indiscutabil una dintre „puterile medii” care remodelează geopolitica, alături de Africa de Sud, Germania, India, Coreea de Sud, Arabia Saudită sau Israel. Modul în care își pune între paranteze identitatea de membru NATO, stat candidat la UE sau partener strategic al SUA, pentru a fi mediator între Rusia și Ucraina este, ca să cităm același cotidian, „un exemplu de manual al activismului puterilor mijlocii” (Dungaciu 2023).

Doar că nu este vorba doar despre „puteri mijlocii” disperate, ci chiar despre regiuni întregi. De „lumi strategice” care nu mai vor să opteze ferm; ezită, jonglează cu opțiunile, nu se angajează 100% în nimic. Din acest punct de vedere, analizele care urmează în acest volum pot fi citite (și) ca o prelungire a celui anterior.

Când multivectorialismul tinde să devină regulă

Fenomenul multivectorial nu este neapărat nou, doar că acum a devenit aproape o normalitate în anumite regiuni. Înainte era o excepție, ceva pe care îl sesizai, dar părea un fenomen tranzitoriu. De pildă, statele din Estul Europei, în special Ucraina sau R. Moldova, care au balansat între Est și Vest în continuu de la căderea URSS încoace, fără să dorească niciodată să aleagă cu adevărat și fără ca Vestul și Estul să dorească sau să poată să le controleze definitiv. Până la invazia rusă din 2022, aceasta a fost condiție strategică reală a vecinătății estice a UE și NATO.

Acum, lucrurile s-au schimbat. Politica *multivectorială* devine o normă asumată, clamată, apărată de liderii acelor

regiuni care o practică, dintre care cele mai proeminente sunt Asia Centrală și Caucazul.

Resorturile sunt multe și de substanță. Motivația de fond este o șubrezire morală a ofertelor, o scădere masivă de prestigiu a Vestului, inclusiv în raport cu Estul, pe care oricum aceste state îl cunoșteau de mult și îi vedea limitele. Problema este că nici alternativa la Rusia – „hegemonul” de până la ieri! – nu mai este fără pată; vorbește mult și frumos, dar nu face aproape nimic din ceea ce spune. De aici și noua poziționare, sceptică, prudentă, cu ochii la interesul imediat.

Chiar dacă nu este nici acolo o noutate, cum spuneam, fenomenul s-a acutizat în special odată cu retragerea americană din Afganistan. Efectele acesteia au fost resimțite în întreaga regiune.

Dar până să ajungem acolo, să facem un pic de istorie.

La început a fost... Rusia

După căderea URSS, regiunea Asiei Centrale, așezată geografic între Est și Vest, fără șanse sau dorințe de a se integra în niciunul dintre ele, cu adevărat, a rătăcit în siajul fostei apartenențe la URSS.

Cu timpul, Rusia s-a afirmat în mai multe moduri pentru a-și spori propria putere și influență, fără să reușească neapărat ce și-a dorit (Dungaciu 2022). Moscova nu numai că a cultivat legături bilaterale cu fiecare dintre cele cinci state din Asia Centrală, dar, în lipsă de concurență, a instrumentalizat și organizațiile regionale de securitate pentru a-și promova interesele. Slăbită inițial după destrămarea Uniunii Sovietice, capacitățile militare și economice limitate ale Rusiei și-au restrâns însă influența printre fostele republici sovietice proaspăt independente de-a lungul anilor 1990 (Laruelle 2008).

Începând cu mijlocul anilor 1990, politica externă a Rusiei s-a concentrat pe menținerea influenței Moscovei în spațiul post-sovietic în diverse feluri, sugerând varii politici

(Dungaciu 2022). Trendul acesta s-a accentuat, inclusiv prin lipsa de alternativă a acestor spații. Într-un interviu din august 2008, președintele de atunci Dmitri Medvedev a afirmat că Rusia deține „interese privilegiate” în țările învecinate cu care Rusia avea relații istorice speciale. Rusia era însă prea slabă pentru a-și exercita hegemonia efectivă în aceste regiuni în anii 1990, dar creșterea economică și modernizarea militară în următoarele două decenii a oferit Moscovei încrederea și capacitatea de a se reafirma în întreaga regiune post-sovietică.

Ambițiile de politică externă ale Rusiei de a revendica statutul de mare putere în regiunea post-sovietică au crescut în anii 2000 și au determinat-o să stabilească noi structuri multilaterale cu statele vecine, mai întâi ca lider al Comunității Statelor Independente și mai târziu ca furnizor de securitate prin Organizația Tratatului de Securitate Colectivă și co-lider cu China al Organizației de Cooperare din Shanghai. Cu toate acestea, chiar și după anii de boom economic de după instaurarea regimului Putin, alimentați de creșterea veniturilor din petrol și gaze, resursele normative, economice și militare necesare exercitării hegemoniei au fost limitate. Avantajul major era, repetăm, lipsa concurenței în regiune, dar și faptul că „culturile politice ale Rusiei și ale statelor din Asia Centrală tindeau să împărtășească norme de autocrație și iliberalism. Mai mult, gânditorii eurasieniști au imaginat un nucleu rusesc și o periferie central-asiatică, constituind o civilizație comună susținută de aspirațiile imperiale” (Laruelle, 2008).

La preluarea mandatului în 2000, președintele rus Vladimir Putin s-a concentrat inițial pe reafirmarea poziției Rusiei în Europa de Est, Caucazul de Sud și Asia Centrală. Moscova a anunțat apoi un „pivot” către Asia în al treilea mandat prezidențial al lui Putin, din 2012 până în 2018. În anii următori, însă, Rusia s-a străduit să-și extindă influența în litoralul Pacificului. Parteneriatul strategic strâns cu China, care este cea mai importantă componentă a pivotului, a asigurat

Moscova că Beijingul nu va intra în „curtea strategică a Rusiei” și i-a permis acesteia să se concentreze asupra Europei de Est, Caucazului și Asia Centrală (Ziegler 2024).

Prima fisură majoră s-a simțit însă în 2008. Reacțiile din Asia Centrală la invazia Georgiei de către Rusia au fost reduse. În ciuda presiunii politice exercitate de Moscova, nicio țară din Asia Centrală nu a recunoscut independența Abhaziei și Osetiei de Sud față de Georgia. La summitul Organizației de Cooperare de la Shanghai din septembrie 2008, toate cele cinci state din Asia Centrală, precum și China au subliniat importanța menținerii integrității teritoriale și au îndemnat Rusia și Georgia să rezolve conflictul prin negocieri, mai degrabă decât prin folosirea forței (Ziegler 2024).

La fel s-a întâmplat și în 2014. Într-o mișcare similară, statele din Asia Centrală au refuzat să recunoască anexarea Crimeei de către Rusia, deși niciunul nu a susținut rezoluția Adunării Generale a ONU care condamnă acțiunile Rusiei. Atât Kazahstanul, cât și Uzbekistanul s-au abținut, în timp ce Kârgâzstanul, Tadjikistanul și Turkmenistanul au lipsit. În general, răspunsul tuturor celor cinci țări la agresiunea Rusiei a fost *pragmatic*, având în vedere relația lor strânsă cu Moscova și costurile potențiale ale opunerii deschise acțiunilor agresive ale Moscovei.

Semnalul a fost însă receptat de statele din regiune. Pe de-o parte, relația cu Moscova era prea profundă pentru a putea fi dinamitată imediat, alternativele lipseau, dar faptul că „Rusia a folosit măsuri din ce în ce mai agresive pentru a-și afirma hegemonia în fosta regiune sovietică” nu a rămas nesesizat. Agresiunea împotriva Ucrainei, de la anexarea Crimeei și promovarea separatismului în Donbas în 2014, până la atacul pe scară largă asupra Ucrainei, care începe în 2022, „sunt mai degrabă exemple de comportament neo-imperial decât de hegemonie binevoitoare”. Cum bine s-a observat, toate aceste evoluții au readus în memorie experiența

Moscovei în Afganistan, în special intervenția sovietică din 1979 până în 1989, tot o încercare a Moscovei de a exercita hegemonia rusă în regiune (Ibid.)

Americanii pleacă din Afganistan și lasă regiunea, aparent, fără alternativă

Tocmai când dubiile față de intențiile și acțiunile Moscovei încep să crească, regiunea se vede supusă unor alte tipuri de provocări. Washingtonul, treptat, și-a redus angajamentele în marea regiune a Asiei Centrale în ultimii ani – în special cu retragerea din Afganistan din august 2021 – pentru a se concentra mai multă asupra regiunii Indo-Pacific și a concurenței crescânde cu China (*pivotul asiatic*). În timp ce administrația Biden și-a continuat angajamentul diplomatic cu cele cinci state ex-sovietice din Asia Centrală prin așa-numita Platformă diplomatică C5+1 inițiată sub președintele Barack Obama (și menținută de administrația Trump), „obiectivele SUA în regiune sunt acum limitate la organizarea de grupuri de lucru multilaterale pe probleme de integrare economică, energie și mediu, precum și furnizarea de sprijin retoric pentru securitatea, independența și suveranitatea din Asia Centrală”. Statele Unite au urmat „un model de retragere tipică a marilor puteri în Asia Centrală prin reducerea angajamentelor atunci când constrângerile legate de resurse conduc la o reevaluare a pozițiilor globale sau regionale și la realocarea resurselor de la interesele periferice către cele de bază” (MacDonald, Parent 2011).

De aici o relativă reîntoarcere spre Moscova. Regimurile autoritare din Asia Centrală se tem de potențialul destabilizator al forțelor radicale cu sediul în Afganistan și se așteaptă ca Moscova să asigure securitatea regiunii. Guvernarea slabă de către talibani și maltratarea uzbekilor și tadjicilor din nordul Afganistanului ar putea crea un teren fertil pentru ca extremismul să înflorească în Asia Centrală. Operațiunea

Islamabad împotriva militanților pakistanezi Tehrik-i-Taliban din Waziristanul de Nord din primăvara anului 2014 a dus la mutarea multor luptători în Afganistan, crescând potențialul exploziv al zonei. Se pare că Statul Islamic avea în plan să mute mii de militanți în Afganistan în urma eșecurilor din Siria și Irak. Mulți dintre acești luptători Statul Islamic au legături cu militanții din Asia Centrală, inclusiv legături cu muncitorii migranți angajați în Rusia (Ziegler 2024).

Lucrurile nu se întorc însă în anii '90. În ciuda retragerii precipitate a Americii din Afganistan și, mai ales, a amenințărilor de securitate regionale, agresiunea Rusiei din 2022 a subminat totuși inițiativele Rusiei în Asia Centrală și aspirațiile sale pentru hegemonia regională. Țările din Asia Centrală se tem acum să își mai pună ouăle într-un singur coș, cum se spune. Nici pe americani nu te poți baza până la capăt, dar nici pe ruși. Sigur, relația cu Moscova este esențială pentru securitate, dar aparentele ambiții neo-imperiale ale Moscovei împing regiunea să dezvolte relații externe *multi-vectorale*. În această situație, China era cea mai bine pregătită să înlocuiască Rusia ca putere dominantă și furnizor de securitate în regiune – limitele Chinei sunt însă așa-numitului „parteneriat fără limite dintre Moscova și Beijing”.

Politica multivectorială tinde să devină regula

Situația instabilă de securitate din Afganistan, cum spuneam, a întărit rațiunea Rusiei pentru o prezență militară continuă în Asia Centrală. Să nu ignorăm însă faptul că „pierderile dramatice ale Rusiei în Ucraina au avut un impact negativ asupra poziției sale militare și a reputației ca furnizor de securitate în Asia Centrală”. Rusia aspiră la hegemonia regională, dar războiul i-a limitat capacitățile economice și militare, și a subminat legăturile regionale istorice, oferind o oportunitate pentru China să-și îmbunătățească amprenta de securitate în Asia Centrală, „fie în mod unilateral, fie prin

cadre multilaterale, cum ar fi Organizația de Cooperare de la Shanghai” (Zinger 2024).

Aceste tendințe pe termen lung indică inclusiv o distanțare culturală față de Rusia, care nu este doar rezultatul războiului Rusiei în Ucraina. E drept că, înainte de război, opinia publică din Asia Centrală a favorizat puternic Rusia. Sondajele Barometrului din Asia Centrală efectuate în 2017 și 2019 au constatat că Rusia a fost percepută de respondenți mult mai favorabil decât China sau Statele Unite (Marlenee and Royce 2020). La scurt timp după începutul războiului, totuși, un sondaj numit Barometrul Asiei Centrale a constatat că mulți din Asia Centrală sunt îngrijorați de războiul din Ucraina, răspunzând că ar avea un impact negativ asupra țării lor, în special asupra economiei. În Kârgâzstan, 70 la sută dintre respondenți au considerat că situația din Ucraina ar avea fie un impact oarecum negativ, fie foarte negativ asupra țării lor. În Kazahstan, 55% dintre respondenți au considerat că războiul va avea un impact oarecum sau foarte negativ, cu proporții mari în Kazahstan și Uzbekistan preocupați de inflația cauzată de conflict (Ibid.)

Pe acest fond, influența Chinei în Asia Centrală a crescut constant în ultimele trei decenii, iar suspiciunile sporite cu privire la Moscova de la invazia din 2022 au oferit Beijingului noi oportunități de a-și consolida poziția regională (Laruelle and Royce 2020). Cooperarea regională între cele cinci state din Asia Centrală continuă să se dezvolte, deși lent. Dincolo de China, însă, „atât India, cât și Turcia aspiră la roluri de conducere în regiune”, dar nu au resursele deocamdată „pentru a servi ca un succesori viabil care ar putea umple vidul de putere regional”. Pe termen scurt, acest lucru lasă câmpul deschis pentru principalul rival al Americii, China. Beijingul nu se bucură încă de mare încredere în regiune, dar „puterea sa economică și diplomația binevoitoare cresc șansele ca Beijingul să înlocuiască în cele

din urmă Moscova ca hegemon regional în Asia Centrală” (Zingler 2024).

Ce urmează? Ceea ce am sugerat la începutul acestui text și ceea ce volumul încearcă să transmită: lumea se schimbă, se de-globalizează, atitudinile strategice se modifică, statele și regiunile vor juca, în primul rând, pentru ele. Nu e neapărat lumea G-Zero sugerată de Ian Bremmer acum un deceniu (Bremmer 2013) – noua ordine mondială se construiește în jurul lui G2, adică SUA și China –, dar o bună parte din lumea noastră va trăi, cel puțin în faza de tranziție, în perspectiva opțiunilor multiple, a politicii externe multivectoriale, a angajamentelor laxe, fără obligații totale și fără rest.

Asia Centrală și Caucazul ilustrează tocmai această lume.

Bibliografie

- Bremmer, Ian (2013), *Every Nation for Itself: What Happens When No One Leads the World*, Penguin Publishing Group.
- Dungaciu, Dan (2022), „Imperiul contraatacă. Funcția strategică a minorităților *ethno imperiale*”, în Agnia Grigas, *Crimeea și noul imperiu rus*, Editura Corint.
- Dungaciu, Dan (2023), „O 'putere medie' care remodelează geopolitica”, în Constantin-Bercean, Ioana, Blănaru, Matei (editori) (2023), *Turcia la centenar. Quo vadis?*, Editura ISPRI, București.
- Laruelle, Marlene (2008), *Russian Eurasianism: An Ideology of Empire*, Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press.
- Laruelle, Marlenee and Royce, Dylan (2020), “No Great Game: Central Asia’s Public Opinions on Russia, China, and the U.S.” Kennan Cable No. 56, Wilson Center, August, <https://www.wilsoncenter.org/publication/kennan-cable-no-56-no-great-game-central-asias-public-opinions-russia-china-and-us>, accesat la 30.01.2025.
- Ziegler, Charles E. (2024), „Filling the Void Left by Great-Power Retrenchment: Russia, Central Asia, and the U.S. Withdrawal

from Afghanistan”, *Texas National Security Review*, Vol. 7, Iss 4, Fall.

MacDonald, Paul K. and Parent, Joseph M (2011), “Graceful Decline? The Surprising Success of Great Power Retrenchment,” *International Security* 35, no. 4: 7–44, <https://www.jstor.org/stable/41289679>, accesat la 30.01.2025.

PARTEA I.

VIZIUNI STRATEGICE ȘI REALITĂȚI GEOPOLITICE